

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עשיית מחיצה מבני אדם

(מ"ג ב') נחמיה בריה דרב חנילאי משכתיא שמעתא, ונפק חוץ לתחום. אמר ליה רב חסדא לרב נחמן: נחמיה תלמידך שרוי בצער. אמר לו: עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס (חזרה לתחומו הראשון).¹

(מ"ד ב') ושקיל וטרי, ומסיק דהא דמחיצה מותר, כשעשוי שלא לדעת (שאינו דרך בניין; אבל כשהעומד יודע שלשם מחיצה העמידוהו שם, אסור).²

(ומקשה) והא דרבי נחמיה בריה דרבי חנילאי לדעת הוה!

(ומתרץ) שלא מדעת הוה (לא ידעו האנשים לשם מה קיבצום שם).

(ומקשה) רב חסדא מיהא לדעת הוה!

(ומתרץ) רב חסדא שלא מן המניין (של עושי המחיצה) הוה.

הנהו זיקי (נודות יין של רבא) דהוה שדיין בריסתקא דמחוזא (מושלות ברחוב העיר). בהדי דאתא רבא מפירקיה (והיה גדוד של שומעי הדרשה באים אחריו), אעלינהו ניהליה (העלם השמש מרשות הרבים לביתו, בעזרת קהל האנשים ששימש בלא דעתם כמחיצה). לשבתא אחריתי בעי עיילינהו, ואסר להו (רבא), דהוה ליה כלדעת ואסור.³

שיטות הראשונים

יצא חוץ לתחום שלא לדעת, והוקף מחיצה בשבת: כתב הרמב"ם, "מי שִׁיָּצָא חוץ לתחום שֶׁלֹא לְדַעַת, וְהָקֵף בְּמַחֲצָה בְּשַׁבָּת - יֵשׁ לוֹ לְהֵלֵךְ כָּל אוֹתָהּ הַמַּחֲצָה, וְהוּא שֶׁלֹא תִהְיֶה יָתֵר עַל אֲלָפִים אַמָּה."⁴ ודעת רשב"א שמהלך את כולה. והשו"ע⁵ סתם.

1. כתב הרמ"ה: איכא דקשיא ליה עלה מההיא דאמר שמואל שבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה, דאלמא כל היכא דלא שבת באויר מחיצות מבעו"י אינו מותר להלך בכולהו עיי"ש תירוציו (שכשעשו מחיצה בלי להרגיש, קל יותר, או שכששבת בבקעה אין לו שום אונס). והראב"ד (כתוב שם) חלק עליו בתוקף, עיי"ש. וראה להלן.
2. הגמרא דנה גם לגבי עשיית מחיצה בשבת מכלים, ומחלקת בין דופן שלישית שאסור (שיוצר אוהל), לבין דופן רביעית (דבלאו הכי הוי אוהל, והאי תוספת בעלמא הוא. ותלוי במחלוקת תנאים אם מותר להוסיף על אוהל בשבת). והשמטתי הדיון כאן (בעקבות השמטת הר"ף).
3. היות שכבר שימשו כמחיצה סביר שידעו שגם הפעם משמשים כמחיצה.
4. וכתב המגיד משנה שאע"פ שאם היה בדיר וסוהר מהלך את כולו, ואפילו גדולים מאלפיים, כיון שיצא שלא לדעת, כאן שלא היו שם מחיצות מבעוד יום, אינו רשאי לילך אלא אלפים אמה. והטעם, משום שיוצא שלא לדעת יש לו ד' אמות. וכל מה שנחשב לו כד' אמות אם שבת שם, נחשב לו גם כן כשיצא, כד"א. וזה דין דיר וסוהר. אבל כשנתון במקום שאח"כ נעשה סביבו מחיצה, וגם אם היה שובת שם לא היה נחשב לו כד' אמות, א"כ אפילו לאחר שהוקף המחיצה אינו כד' אמות. וכדין מי ששבת בבקעה. וכל שכן כאן שלא שבת.
5. או"ח תה, ד: "מותר לעשות לו מחיצה של בני אדם שעירבו לאותו רוח". וכתב המשנ"ב (ס"ק ח) ואפילו אם היה אורך המחיצות יותר מאלפיים, מותר להלך את כולה (אמנם צ"ב, שכן לכאורה הוא היקף של יותר מבית סאתיים, שלא הוקף לדירה, ואין לו אלא ד' אמות!). ויש להעיר, דלעיל (בסוגיית שבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה) מבואר בשו"ע (תגא) שאם הקיפוהו נכרים בשבת, אינו הולך בה אלא אלפיים, כיון שלא שבת באויר המחיצות. וביאר שם המשנ"ב (ס"ק ה) החילוק, שבנידון כאן, יצא חוץ לתחומו שלא

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס: כתב הרמב"ם, "ואם היה תחום שיצא ממנו מב'לע מקצתו בתוך המחיצה שנעשית שלא לדעתו - הואיל ויש לו להלך את כל המחיצה, הרי זה נכנס לתחומו, וכיון שיכנס, הרי הוא כאלו לא יצא." וכן פסק השו"ע.⁶

מחיצה מבני אדם שנעשתה בשבת: אמרין בגמרא דשלא מדעת מותר. דעת הרמב"ם שאם נעשית ע"י האדם הרוצה להשתמש במחיצה זו, אע"פ שהעומד לא ידע, אסורה (אלא יעמיד אותם אחר שלא לדעתו). דעת הרשב"א שמחיצה זו של בני אדם, קלה היא ומחיצת עראי היא, ולפיכך אפילו נעשית בכוונה מותר (כשנעשתה שלא מדעת העומדים לשם מחיצה). ודעת רבי אליעזר ממיץ, דלענין חוץ לתחום, מותר שלא לדעת הנעשים אפילו יהיו לדעת העושים; אבל לענין הוצאה והכנסה (מרשות רבים ליחיד ולהיפך) מיהא לא שרי מחיצות בני אדם, עד שתהיה שלא לדעת עושים ונעשים. והשו"ע⁷ כתב בשם יש מי שאומר כרמב"ם.

מחיצת אנשים מהלכת: כתב הרא"ש שמחיצת בני אדם מועילה גם דרך הילוכה. וכן כתב רבי אליעזר ממיץ⁸. ודעת רבינו יואל שרק מחיצה קבועה מהני, אבל בני אדם שהם נדים, ופעמים שמרחיקים זה מזה ונפרדים, לא הוי מחיצה בהליכתו⁹. והשו"ע¹⁰ פסק כרא"ש.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שסב)

ה. בפל עושים מחיצה, בכלים ובאפפות, בין של ערב לבד כגון של חבלים, או של שתי לבד כגון קנים נעוצים בארץ, ומתרים עד סאתים אפלו ליחיד בישוב, ובלבד שלא יהא בין חבל לחברו ובין קנה לחברו ג' טפחים; ואפלו בבעלי

לדעת, ומן הדין אין לו אלא ד' אמות, לכן הקילו גביה, כיון שיצא באונס, שיהא מותר בכל המחיצה. משא"כ לעיל, ששבת בבקעה, ויש לו אלפיים אמה. מקורות - רמב"ם (הל' שבת כז, יד; ועיי"ש השגות הראב"ד). רשב"א (עבוה"ק ה, יג, עמ' ריט). וראה לעיל, מ"ב א', סוגית בקעה שהקיפוה גויים.

6. או"ח תה, ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק ט), ולפי מה שכתבנו לעיל (תה, ס"ק ב; ראה להלן בסוגיא בסוף פרקין, נ"ב ב') בשם הפוסקים, אף אם לא הגיע המחיצות של בני אדם עד תוך התחום ממש, אלא סמוך לתחום פחות מד' אמות, ג"כ שרי. דכיון דעכ"פ ד' אמותיו כלים בתוך תחומו, מותר לכנס. מקורות - רמב"ם (שבת כז, יד).

7. או"ח שסב, ז. אמנם המשנ"ב (ס"ק מג) כתב: והרשב"א חולק על זה, ודעתו שגם הוא בעצמו מותר להעמידם, ואין קפידא רק על האנשים בעצמן שעומדין למחיצה שלא ידעו שהועמדו לזה. ועיין באליה רבה שכתב שכן הוא גם כן משמעות שארי פוסקים, וכן עיקר. עכ"ל. מקורות - רמב"ם (הל' שבת טז, כג). רשב"א (עבוה"ק, בית נתיבות, שער ג, סי' ה). רבי אליעזר ממיץ (הו"ד בראבי"ה, עירובין, סי' שצא, אות ד' מהד' הרב דבליצקי, ד"ה יש לשאול למה).

8. וכתב: וכל מקום שהמחיצות הולכות רשאין בני הספינה ללכת, וילכו ביניהם עד הבית, דהויא מחיצה זאת כדיר וסתר הפורחים באויר וכספינה ההולכת, דכל מקום שהספינה הולכת מהלך את כולה. ואין חילוק ביניהם מטעם שהספינה יש לה שוליים ושולי מחיצות בני אדם משתנות בהולכם. ומי שהיה אומר חילוק זה יקרא בלי לב וכליות נשחיתות, שהשוליים אינם גורמים היתר ללכת כל המחיצות, כי אם המחיצות, שעל ידם נעשה הרשות רשות היחיד להיחשב כארבע אמות.

9. לפעמים שמרחיקין זה מזה ונפרדים ויש ריוח ביניהם, ומפסיק הכרמלית או רשות הרבים, לא הוי מחיצה בהליכתו, כדתנן בהזורק (ק' ב'): ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו ואם אינם קשורות אף על פי שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו, וטעמא משום דמפסיק ביניהם הים שהוא ככרמלית, ואף על פי שמוקפות, פירוש שקרובין זו אצל זו, הואיל ונדות מחיצותיהן לא הוי רשות אחת, אלמא דבעינן מחיצות קבועות (עיי"ש עוד ראיותיו). מקורות - רא"ש (שו"ת כלל ב תשובה יט). רבי אליעזר ממיץ ורבינו יואל (הובאה תשובתם בראבי"ה, עירובין, ח"א סי' שצא, עיי"ש באריכות ובתשובות).

10. או"ח שסב, ה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

- חיים, ובלבד שיהיו כפופים, ואפלו באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות מג', ואפלו פשהם מהלכים חשופים מחצה וביניהם רשות היחיד; והוא שלא ידעו שהעמדו לשם מחצה; ואפלו אחד מהם יודע, אסור. ואפלו אם לא הודיעם שעושה מחיצות עתה, אם קרוב הדבר שיזדעו, כגון שעשה מהם מחצה פעם אחת, לא יעשה מהם מחצה עוד.
- ו. אם באו מתחלה שלא לדעת, אף על פי שאחר כך הרגישו, אין לחוש.
- ז. יש מי שאומר שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחצה זו, אלא יעמיד אותם אחר שלא לדעתו. הגה: ואין לעשות מחצה של בני אדם רק בשעת הצורך ובשעת הדחק. ואם שכח דבר אחד ברשות הרבים, יותר עדיף להוליד שם תינוקות שיביאו הדבר בלא מחצה מלעשות מחצה של בני אדם ושיביאנו גדול (בית יוסף בשם שבולי הלקט סמ"ג וס"ה).
- (או"ח, הלכות תחומין, סימן תה)
- ד. מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, מתר לעשות לו מחצה של בני אדם שיערבו לאותו רוח ויכולים לילך שם ויעשו סביבו כמו מחצה ויכנס ביניהם; והוא שלא ידעו אותם שבעשית בהם המחצה שלשם כך נקראו, אבל אם יצא לדעת, אסור.

הבלעת תחומין ליוצא ברשות

- (מ"ד ב') **משנה:** מי שיצא ברשות (מתחמו, כגון לעדות החודש או להציל מן הגייס), ואמרו לו כבר נעשה מעשה (ואיך צריך לילך), יש לו אלפיים אמה לכל רוח (ממקום שנאמר לו). אם היה בתוך התחום (הקודם), כאילו לא יצא. (ומברר) מאי אם היה בתוך התחום, כאילו לא יצא (הא ודאי לא יצא, דהא עדיין בתוך התחום הוא)? (4) אמר רבה: הכי קאמר: אם היה בתוך תחום שלו (כלומר אם היה עדיין בתוך תחום ביתו), כאילו לא יצא מתוך ביתו דמי (ולא אמרינן ממקום שנאמר לו יש לו אלפיים אמה לכל רוח). (ומקשה) פשיטא! (ומתרץ) מהו דתימא הואיל ועקר עקר, קמ"ל.
- (2) רב שימי בר חייא אמר: הכי קאמר: (מדובר שיצא כבר מתחמו) אם היו תחומין שנתנו לו חכמים (אלפיים של תחמו החדש), מובלעין בתוך התחום שלו (נכנסות לאלפיים של תחום ביתו), כאילו לא יצא מתחמו (והולך עד ביתו, והרי הוא כבתחילה).
- במאי קמיפלגי? מר (רב שימי בר חייא) סבר הבלעת תחומין מילתא היא (להיחשב כתחום אחד כאילו לא יצא מתחמו). ומר (רבה) סבר, לאו מילתא היא.
- (מ"ה א') **ואותביה** אביי לרבה, מהא דתנן (לקמן נ"ב ב'): רבי אליעזר אומר שתיים יכנס שלוש לא יכנס וכו', ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מודו ליה!

שיטות הראשונים

מי שיצא ברשות לדבר מצוה, ותחמו החדש נבלע בתחמו הישן: כתב הרי"ף דאותביה אביי לרבה, וקם רבה ולא פריק ולא מידי; הלכך, הלכתא כרב שימי בר חייא דסבר הבלעת תחומין מילתא היא. וכן פסקו הרמב"ם, רשב"א ורא"ש. וכן פסק השו"ע¹⁴.

14. או"ח תזב. וכתב המשנ"ב (ס"ק ז) דמשמע מלשון השו"ע דאם שב לתחמו שוב מפסיד האלפיים החדשים שנתנו לו חכמים (דכל זמן שלא שב לתחמו מסתברא דאין לכופו לחזור לתחמו, ויכול לילך באלפיים שנתנו לו חכמים. שער הציון, אות ד, עיי"ש). וכן

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזהש"ת
ד תשרי תש"פ
מסכת: עירובין | פרק: ד | דף: מ"ד

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תחומין, סימן תז)

- א. מי שיצא חוץ לתחום ברשות, כגון חכמה הבאה לילד וכיוצא בזה, יש לה אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו; ואם הגיע לעיר, הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר (עין לעיל סוף סי' רמ"ח).
- ב. הנה יוצא ברשות והוא הולך בדרך, ואמרו לו: כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות, יש לו ממקומו. אלפים אמה לכל רוח; ואם היה מקצת התחום שיצא ממנו ברשות מבלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו, הרי זה חוזר למקומו וכאלו לא יצא.

נראה מהפוסקים (רבינו יהונתן, ריטב"א ורבינו ירוחם). וראה להלן בסוף פרקין, נ"ב ב', דיון ופסיקת הלכה לגבי הבלעת תחומין, פלוגתא דרבי אליעזר וחכמים. מקורות - רמב"ם (הל' שבת כז,ז).